

КОГНІТИВНА РИТОРИКА ЕФЕКТУ: В ПОШУКАХ МЕТОДУ (на матеріалі інавгураційних звернень американських президентів Дж. Кеннеді і Дж. Буша)

ПОТАПЕНКО С. І.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

При розробці методик виявлення вражень, які публічні промови справляють на аудиторію, пропонується спиратися на когнітивні структури сенсомоторного походження – образ-схеми й силову динаміку. Доцільність їх урахування в когнітивній риторичі ефекту доведена під час аналізу текстового втілення ідей святкування й захисту свободи в інавгураційних промовах американських президентів Джона Кеннеді і Джорджа Вокера Буша (2005 рік).

Ключові слова: когнітивна риторика ефекту, інавгураційна промова, свобода, президент Джон Кеннеді, президент Джордж Вокер Буш, образ-схеми, силова динаміка.

При разработке методик выявления впечатлений, производимых публичными выступлениями на аудиторию, предлагается опираться на когнитивные структуры сенсомоторного происхождения – образ-схемы и силовую динамику. Уместность их использования в когнитивной риторике эффекта доказана в ходе анализа текстового воплощения идей празднования и защиты свободы в инаугурационных обращениях американских президентов Джона Кеннеди и Джорджа Уокера Буша (2005 год).

Ключевые слова: когнитивная риторика эффекта, инаугурационное обращение, свобода, президент Джон Кеннеди, президент Джордж Уокер Буш, образ-схемы, силовая динамика.

This paper links the formation of the analytical techniques aimed at unraveling the audience's impressions produced by public speeches, to the cognitive structures of sensorimotor origin – image schemas and force dynamics. The appropriateness of their application in the cognitive rhetoric of the effect is exemplified by the analysis of the textual embodiment of celebrating and defending freedom in the inaugurals of American presidents John Kennedy and George W. Bush (2005).

Key words: cognitive rhetoric of the effect, an inaugural, freedom, President John Kennedy, President George W. Bush, image schemas, force dynamics.

Когнітивна риторика як наука про навмисні впливи в нехудожній комунікації вважається молодшою сестрою когнітивної поетики [16, с. 8], яка, з одного боку, намагається встановити, як загальні когнітивні механізми та стратегії опрацювання інформації регламентують формування художньої образності, творення й інтерпретацію художніх текстів, а з іншого, – розкриває ті принципові розбіжності в застосуванні цих механізмів і стратегій, які визначають специфіку власне художнього мислення [4, с. 19]. Ураховуючи спорідненість цих двох дослідницьких напрямів, при окресленні завдань когнітивної риторики спираємося на здобутки когнітивної поетики. Її розвиток в Україні відбувається у таких трьох напрямках: 1) опрацювання інтегрованої методики концептуального аналізу цілого тексту, прозового (малої форми) або поетичного; 2) розкриття механізмів формування та функціонування окремих художніх прийомів із подальшою побудовою їхньої типології; 3) інтеграція когнітивних студій з емпіричними дослідженнями літературних текстів [3, с. 37-38]. Схожі завдання стоять перед когнітивною риторикою, яка перебуває на початковій стадії розвитку [16, с. 8]: створення інтегрованої методики концептуального аналізу, яка, врешті-решт, має трансформуватися в загальний

метод дослідження; виокремлення когнітивно-риторичних прийомів, які забезпечують вплив на аудиторію; об'єднання когнітивно-риторичних студій з іншими напрямками вивчення вербального впливу на аудиторію.

Мета цієї статті полягає в окресленні підходів до формування когнітивно-риторичних методик дослідження нехудожнього тексту й у розкритті пояснювального потенціалу окремих із них, до яких належать інавгураційні промови президентів.

Назва когнітивної риторики свідчить, що її методики мають синтезувати здобутки двох підходів – риторичного й лінгвокогнітивного. У риторики запозичуємо два головні елементи, відомі ще з античності: модель трансформації ідеї в слово й класифікацію способів впливу [12, с. 410]. Риторична модель побудови тексту включає п'ять етапів трансформації ідеї в слово: інвенцію, тобто вибір і попередній аналіз теми з урахуванням очікувань аудиторії; диспозицію, або лінеаризацію змісту; елокуцію, пов'язану з вербальною орнаментациєю; меморія, запам'ятовування; актію, відтворення [12, с. 407]. Окремі з названих етапів стали поштовхом для розвитку дослідницьких напрямів: диспозиція знайшла своє втілення в теорії композиції [10, с. 9–11], елокуція – в стилістиці [2, с. 35] й риториці Льєзької школи [6], а меморія й актію об'єдналися в єдину – перформативну – стадію презентації змісту внаслідок потужного розвитку технічних засобів комунікації, завдяки чому потреба в запам'ятовуванні матеріалу втратила актуальність [див. 9].

Крім моделі текстопобудови, розробка когнітивно-риторичної методики аналізу передбачає врахування способів впливу: етосу, який пов'язує із авторською саморепрезентацією, що дозволяє встановити контакт з аудиторією; логосом, тобто послідовністю викладу думок; пафосом як емоційним впливом на аудиторію [17, с. 47]. Із-поміж античних способів впливу сучасне переосмислення найпершим отримав логос: у його руслі сформувалася теорія аргументації [20], яка також має когнітивну інтерпретацію [1]. Етос, або саморепрезентація автора, пов'язаний зі створенням в аудиторії певних вражень, слугує основою для формування риторики ефекту. В її рамках розглядаються механізми формування в аудиторії певних вражень: єдності [8, с. 172], відповідальності й смиренності [9, с. 102], рішучості [21, с. 243] тощо. Пафос, або емоційний вплив, здебільшого розкривається за допомогою концептуальних метафор [15], які поки що не вибудовані в ієрархію, що зумовлено відсутністю єдиної думки щодо лінгвокогнітивного статусу концептуальної метафори [23, с. 704] і навіть намаганням її повного заперечення [13]. Один із можливих напрямів риторичного вивчення пафосу полягає у врахуванні психолінгвістичної послідовності “потреби – мотиви – емоції” [5, с. 56], згідно з якою емоції виникають внаслідок задоволення або дефіциту базових потреб людини – фізіологічних, безпеки, належності, репутації, самоактуалізації [19] – через мотиви, тобто матеріальні чи ідеальні предмети, що втілюються в подіях. Про перспективність саме цієї лінії когнітивно-риторичного дослідження пафосу свідчать результати дослідження англійського медіа-дискурсу в мотиваційному ракурсі [7], яке заклало підвалини для формування емотивної теорії дискурсу ЗМІ.

Засновані на способах впливу три різновиди риторики – аргументація, ефект і мотив – потребують відповідних методик аналізу, що зумовлює звернення до когнітивної лінгвістики, яка накопичила значний арсенал різноманітних концептуальних моделей, що відтворюють розумову діяльність мовної особистості. Враховуючи відмінності у способах впливу, задіяних окремими риториками, на нинішньому – початком – етапі їхнього розвитку розробляємо специфічні процедури аналізу, які з часом можуть утворити єдиний – когнітивно-риторичний – метод. У цій статті пропонуємо методику аналізу для когнітивної риторики ефекту, окремі елементи якої розглядалися в одній із попередніх розвідок [9, с. 102].

Методика когнітивно-риторичного аналізу планованих ефектів передусім моделює діяльність автора на етапі інвенції, тобто вибору теми, який передує диспозиції, пов'язаній із лінеаризацією змісту, й елокуції, або словесному оформленню тексту. При розробці

аналітичних процедур спираємося на задіяні у когнітивно-риторичних розвідках дві групи концептуальних відношень: образ-схеми [14, с. 239] і силову динаміку [22, с. 444]. Головні відмінності між ними полягають у ракурсах зображення ситуацій та їхніх складників. Образ-схеми як гештальтні, тобто неподільні, структури формалізують взаємодію об'єктів у чотирьох перспективах: соматичній, тобто стосовно тіла людини; перцептивній, пов'язаній зі сприйняттям; топологічній, яка виявляється у просторовій локалізації референтів; динамічній, що поєднує рух і сили. Водночас сило-динамічні тенденції до руху чи спокою, або в більш загальних термінах – до діяльності або бездіяльності, відбивають внутрішній стан суб'єктів.

Поєднання дослідницьких апаратів образ-схем і силовій динаміки дає змогу одночасно відтворювати стан суб'єкта у двох протилежних перспективах: з його власної позиції і з точки зору стороннього спостерігача. За такого підходу образ-схема ПРОТИДІЯ формалізує з позиції стороннього спостерігача зіткнення двох центрів сили, внаслідок чого жодна з них не може рухатися далі [14, с. 46], відбиваючи однакову сило-динамічну тенденцію до руху Агоніста, тобто фокальної сили, і протиставленого йому Антагоніста, що створює враження непередбачуваності очікуваних наслідків. У свою чергу, репрезентуючи досвід переміщення під впливом зовнішніх сил [14, с. 45], ПРИМУШЕННЯ формалізує відношення між Агоністом і Антагоністом у такий спосіб: один із них характеризується тенденцією до руху, створюючи враження ситуативного переважання над іншим. ПЕРЕШКОДА, утворена силовим вектором, який зупиняється або змінює траєкторію внаслідок зіткнення з перешкодою [14, с. 45], репрезентує Агоніста з тенденцією до спокою внаслідок домінування Антагоніста. Залучення теорії силовій динаміки дозволяє розглядати образ-схеми ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ й ПОЗБАВЛЕННЯ МОЖЛИВОСТІ [14, с. 45] як засоби формалізації внутрішнього стану Агоніста, схильного до руху або спокою відповідно.

Образ-схемне й сило-динамічне моделювання міжреферентних відношень здійснюємо на першій – дефініційній – фазі дослідження ефектів публічних виступів, спрямованій на реконструкцію замислу на основі словникових тлумачень одиниць на позначення планованих вражень, що дозволяє отримати когнітивні визначення, які розкривають спосіб сприйняття носіями мови проголошуваних ідей [11, с. 67]. Зауважимо, що отримані у такий спосіб моделі є надзвичайно схематичними і не відображають все розмаїття можливих дискурсивних значень, але слугують початковими орієнтирами, які окреслюють напрямки виявлення вербалізованих ефектів. Другий – диспозиційний – етап аналізу пов'язаний із виявленням того, як плановані ефекти втілюються в композиції тексту в цілому і в його окремих комунікативних блоках. Третій – елокутивний – етап спрямований на аналіз вибору номінативних одиниць, які експлікують проголошену ідею в окремих блоках тексту. Четверта – перформативна – стадія передбачає виявлення того, як заявлена тема, композиція виступу й відібрані мовні засоби залежать від умов репрезентації промови, які можуть бути макроситуативними, зумовленими культурою мовної спільноти або поточними викликами, що стоять перед мовцем, й мікроситуативними, що враховують безпосередню ситуацію виступу.

Ефекти, плановані автором, передусім визначаються макроситуативними чинниками, що зумовлює відмінності в іміджах, створюваних окремими мовцями, наприклад, Бараком Обамою, який був утіленням скромності в інавгураційному зверненні і виявом рішучості в першій промові перед Конгресом [21, с. 243]. Макроситуативні чинники також визначають ефекти, закладені в інавгураційних зверненнях інших американських президентів: Джона Кеннеді (1961) [26], який говорив про святкування свободи, намагаючись передусім об'єднати націю, розділену виборчими перегонами (*We observe today not a victory of party but a celebration of freedom*), і Джорджа Вокера Буша (2005) [25], котрий виступив на захист свободи після терористичних нападів на Нью-Йорк (*For half a century, America defended our own freedom*

by standing watch on distant borders). Особливості двох названих промов полягають у тому, що вони по-різному втілюють один і той же концепт, що враховуємо під час пропонованого нижче аналізу.

На першому – інвентивному – етапі моделюємо когнітивну структуру ідеї свободи на основі словникової дефініції іменника *freedom*, який позначає право робити будь-що за відсутності зовнішнього контролю й обмежень “the right to do what you want without being controlled or restricted by anyone” [18, с. 641]. У наведеному визначенні сема ‘to do what you want’ відбиває внутрішню тенденцію Агоніста до дії, а сема ‘without being controlled or restricted by anyone’ пов’язує описуваний стан з УСУНЕННЯМ ПЕРЕШКОДИ як передумовою подальшого руху й діяльності. Виходячи з наведеної реконструкції, крім аналізованого іменника й прикметника *free*, а також їхніх синонімів, до засобів вербалізації свободи зараховуємо одиниці на позначення УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ чи її відсутності та руху, які відбивають поступ діяльності Агоніста, створюючи про нього позитивне враження.

На другому – диспозиційному – етапі аналізу зіставляємо композицію промов двох президентів, яка здебільшого виявляється ідентичною внаслідок особливостей інавгураційного жанру. Відмінності стосуються обсягів блоків подяки й звернення до нації, до опонентів, до світової спільноти й до співвітчизників. У виступі президента Кеннеді ці комунікативні блоки пропорційні, а у президента Буша найбільші фрагменти призначені нації і співвітчизникам.

На третьому – елокутивному – етапі аналізуємо відбір і аранжування номінативних одиниць на позначення ефектів святкування й захисту свободи. Відмінність між зверненнями двох президентів полягає в різній кількості прямих номінацій свободи (*free, freedom, liberty*): Кеннеді вживає їх лише 8 разів, а Буш – 43. Натомість у тексті президента Кеннеді свобода імплікується одиницями на позначення УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ, руху й ПЕРЕШКОДИ для опонентів.

Ефект святкування свободи формується по-різному в окремих комунікативних блоках промови президента Кеннеді. Вступ окреслює головні аспекти свободи й способи її зображення упродовж цілого тексту. По-перше, початок звернення експлікує свободу іменником *freedom* й імплікує одиницями на позначення двох різновидів руху – оновлення (*renewal*) й зміни (*change*): *We observe today not a victory of party but a celebration of freedom – symbolizing an end as well as a beginning – signifying renewal as well as change*. По-друге, іменник *rights* акцентує аспект свободи, пов’язаний із правами людини. Їхня важливість підкреслена у вступі апелюючи до Бога (*from the hand of God*) як найвищої інстанції в американській ієрархії цінностей: *And the same revolutionary beliefs for which our forbears fought are still at issue around the globe – the belief that the rights of man come not from the generosity of the state but from the hand of God*. По-третє, ідея свободи як руху (*go forth*) взаємодіє з силовими відношеннями УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ, позначеного дієсловом *let*, і ПЕРЕШКОДИ, відображеної заперечними одиницями *unwilling* і *undoing* й спрямованої проти порушників прав людини (*human rights*): *Let the word go forth from this time and place, to friend and foe alike, that the torch has been passed to a new generation of Americans [...] unwilling to witness or permit the slow undoing of those human rights to which this nation has always been committed, and to which we are committed today at home and around the world*.

Окреслені у вступі, орієнтованому на опонентів, в термінах руху, УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ й ПЕРЕШКОДИ як аспекти свободи визначають структуру основних комунікативних блоків промови президента Кеннеді, призначених для світової спільноти, ідеологічних супротивників і співгромадян. Комунікативні блоки, які апелюють до усіх груп аудиторії, крім ідеологічних опонентів, будуються за моделлю “від УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ або руху до ПЕРЕШКОДИ, спрямованої проти супротивників”. Водночас комунікативний блок, призначений для ідеологічних опонентів, представлених країнами тепер уже колишнього соціалістичного табору, має протилежну послідовність: від ПЕРЕШКОДИ до УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ й руху.

У комунікативному блоці, зверненому до світової спільноти, ідея свободи імплікована дієсловом *let* з семантикою дозволу [18, с. 924] і займенником *any* зі значенням необмеженості [24, с. 78], які відбивають два способи УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ: силовий і перцептивний. Ці одиниці створюють ефект сприяння свободі, позначеній іменником *liberty* в кінці висловлення: *Let every nation know, whether it wishes us well or ill, that we shall pay any price, bear any burden, meet any hardship, support any friend, oppose any foe to assure the survival and the success of liberty*. Подальше розгортання комунікативного блоку, зверненого до світового співтовариства, спирається на п'ятикратне сполучення займенника *we*, який виокремлює Сполучені Штати як гаранта свободи в усьому світі, з дієсловом *pledge* на позначення наміру (that you will definitely do or provide something) [18, с. 1254, 1312], який зображає мовця і його країну як Агоніста з тенденцією до руху, цілі якого ослвлені в кожному окремому твердженні одиницями на позначення союзників й інших держав – молодих, бідних, сусідніх.

Апелюючи до союзників, президент подає Сполучені Штати як джерело ПРИТЯГАННЯ, яке згуртовує прибічників, на що вказують іменник *loyalty* (*we pledge the loyalty of faithful friends*), дієприкметник *united* і прикметник *cooperative* (*United, there is little we cannot do in a host of cooperative venture*). Як наслідок, в абзаці, присвяченому молодим державам, з одного боку, інклюзивне *we* вказує на об'єднаного – а значить, і більш потужного – Агоніста, який сприяє поширенню свободи, що відображено дієсловом *welcome* на позначення УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ, а з іншого, – як джерела ПЕРЕШКОДИ, експлікованої запереченням *not* і спрямованої проти переміщення (*shall not have passed away*) в бік жорстокої тиранії (*iron tyranny*), співвідносно з ПРИМУШЕННЯМ, на що вказує тлумачення іменника *tyranny* як позначення жорстокого й несправедливого контролю над населенням “cruel or unfair control over other people” [18, с. 1794]: *To those new states whom we welcome to the ranks of the free, we pledge our word that one form of colonial control shall not have passed away merely to be replaced by a far more iron tyranny*. У цій частині промови роль Америки як Агоніста зі значною тенденцією до руху акцентована локальною моделлю поширення енергії внаслідок дворазового повторення дієслова *help* на позначення допомоги у фразі *to help to help themselves*, яка підкреслює значну тенденцію Сполучених Штатів до руху, достатню не лише для власного розвитку, а й для сприяння країнам, які прагнуть скинути кайдани масової бідності (*struggling to break the bonds of mass misery*): *To those people in the huts and villages of half the globe struggling to break the bonds of mass misery, we pledge our best efforts to help to help themselves. If a free society cannot help the many who are poor, it cannot save the few who are rich*. Модель втрати енергії застосована в останньому реченні абзацу, де заперечні предикати *cannot help* і *cannot save* вказують на зникнення у заможних країн тенденції до руху, якщо вони не допомагатимуть іншим: *it cannot save the few who are rich*.

У залежність від Сполучених Штатів як схильного до руху Агоніста поставлена свобода латиноамериканських сусідів, на що вказують дієслова *offer* “пропонувати”, *assist* “допомагати” і словосполучення *to cast off the chains of poverty* “скинути кайдани бідності”: *To our sister republics south of the border, we offer a special pledge – to convert our good intentions into good deeds – in a new alliance for progress – to assist free men and free governments in casting off the chains of poverty*. Крім Агоніста з тенденцією до руху, який забезпечує свободу різних країн, Америка зображена в цьому абзаці як джерело ПЕРЕШКОДИ, спрямованої проти опонентів свободи, на що вказує дієслово *oppose*, готуючи перехід до наступного блоку: *We shall join with them to oppose aggression or subversion anywhere in the Americas*.

Комунікативний блок, звернений до ідеологічних опонентів, спирається на трансформацію відношення ПЕРЕШКОДЖАННЯ в бік його усунення й подальший рух. У цій частині промови президента Кеннеді іменник *request* “вимога” зображає Америку як джерело ПРИМУШЕННЯ, що підвищує її статус як борця за свободу, імпліковану рухом, позначеним групою присудка

begin anew “почати знову”: *Finally, to those nations who would make themselves our adversary, we offer not a pledge but a request that both sides begin anew the quest for peace.* Необхідність відстоювання свободи відображена в цьому блоці протиставленням слабкості (*weaknesses*), яка символізує відсутність схильності до руху, і зброї (*our arms*), співвідносної з ПЕРЕШКОДОЮ, спрямованою проти ядерної загрози: *We dare not tempt them with weakness. For only when arms are sufficient beyond doubt can we be certain beyond doubt that they will even be employed.* Стан відношень між ідеологічними опонентами співвідноситься з ПЕРЕШКОДОЮ запереченням *neither*, а також одиницями зі значенням тиску (*overburdened*) й дисбалансу (*uncertain balance*): *But neither can two great powerful groups of nations take comfort from our present course – both sides overburdened by the cost of modern weapons, both rightly alarmed by the steady spread of the deadly atom, yet both racing to alter that uncertain balance of terror that status the hand of mankind’s final war.*

Подальші напрямки утвердження свободи, запропоновані ідеологічним опонентам, акцентуються дев’ятиразовим повторенням структури *Let somebody do something*, яка пов’язує УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ з низкою ініціатив. Вони включають: новий етап взаємодії між опонентами (*So let us begin anew*), об’єднання зусиль задля розв’язання спільних проблем (*Let both sides explore what problems unite us*), формулювання нових принципів взаємовідношень (*Let both sides formulate serious and precise proposals*), об’єднання зусиль у дослідженні Всесвіту (*Together let us explore the stars*) і в забезпеченні свободи пригноблених народів (*Let both sides unite to heed in all corners of the earth the command Isaiah – to undo the heavy burdens [...] and let the oppressed go free*). Кінцеву мету УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ у взаємовідносинах з ідеологічними опонентами сформульовано в кінці блоку: вона вбачається в ліквідації підозр (*push back the jungle of suspicion*) і в об’єднанні зусиль для подальшого руху ВПЕРЕД (*join in creating a new endeavor*): *And if a beachhead of cooperation may push back the jungle of suspicion, let both sides join in creating a new endeavor.*

Співвітчизники президента зображені в заключному комунікативному блоці в русі, їм пропонується вибір між свободою і її обмеженням, і вони попереджені про необхідність створення ПЕРЕШКОД для супротивників. Свобода як рух позначена іменниками *course* (*In your hands, my fellow citizens, more than mine, will rest the final success or failure of our course*) і *trumpet* “сурма”, останній із яких вказує на джерело ПРИТЯГАННЯ: *the trumpet summons us again a call to bear the burden for a long twilight struggle.* Свобода вибору імплікована запитаннями відкритої форми, задіяними під час формулювання пропозицій щодо започаткування міжнародного альянсу, спрямованого проти ворогів свободи: *Can we forge against these enemies a grand global alliance, North and South, East and West, that can assure a more fruitful life for all mankind? Will you join in that historic effort?* Відстоювання свободи шляхом створення ПЕРЕШКОД для супротивників відображене сполученням дієприкметника *defending* з іменником *freedom* (*In the long history of the world, only a few generations have been granted the role of defending freedom in its hour of maximum danger*) і взаємодією займенника *I* з експліцитним запереченням *not*, яке вказує на недопустимість помилкових рішень: *I do not shrink from this responsibility. I do not believe that any of us would exchange places with any other people or any other generation.* Найбільш впливовим у цьому фрагменті виявилось висловлення *ask not what your country can do for you, ask what you can do for your country*, про що свідчить його цитованість. Це твердження акцентує глибинну взаємодію свободи й незалежності завдяки локальній моделі примноження енергії, яка відбиває перехід від ПЕРЕШКОДИ й ПРИМУШЕННЯ, позначених запереченням і дієсловом *ask* (*not ask not what your country can do for you*), до потенційного руху, відображеного дієсловом *can* (*ask what you can do for your country*).

Заключний блок промови президента Кеннеді, звернений до населення планети (*citizens of the world*), перегукується зі вступом: мотив свободи відображений одиницями на позначення руху (*go forth to lead*) та звертанням до Всевишнього (*His blessing, His help, God's work*) як найвищого авторитету в американській ієрархії цінностей: *Finally, whether you are citizens of America or citizens of the world, ask of us here the same high standards of strength and sacrifice which we ask of you. With a good conscience our only sure reward, with history the final judge of our deeds, let us go forth to lead the land we love, asking His blessing and His help, but knowing that here on earth God's work must truly be our own.*

Відображення захисту свободи в інавгураційному зверненні президента Буша зумовлене необхідністю довести всьому світу непримиренність до терористів, які здійснили напади на країну, а тому різні аспекти свободи відображені сполученням іменників *liberty, freedom* та прикметника *free* з іншими одиницями у комунікативних блоках звертання до нації, до світової спільноти і до співгромадян.

У комунікативному блоці, призначеному для нації, президент Буш застосовує модель “від ПЕРЕШКОДИ до руху”, що зумовлено ситуацією страху, в якій опинилися Сполучені Штати після терористичних нападів. Ця модель використана на тлі п’ятиразової референції у цій частині промови до тиранії й тиранів, що обґрунтовує домінування силових відношень під час звертання до нації. Зобразивши Сполучені Штати як джерело ПЕРЕШКОДИ, призначеної для захисту свободи (*For a half a century, America defended our freedom by standing watch on distant borders*), а волю як джерело сподівань (*There is only force of history that can break the reign of hatred and resentment, and expose the pretensions of tyrants, and reward the hopes of the decent and tolerant, and that is the force of human freedom*), президент застосовує локальну модель поширення енергії для того, щоб показати залежність національної свободи, зображеної як Агоніст із тенденцією до спокою (*the survival of liberty*), від її активного стану у світовому масштабі (*the success of liberty, expansion of freedom*): *The survival of liberty in our land increasingly depends on the success of liberty in other lands. The best hope for peace in our world is the expansion of freedom in all the world.* Цей фрагмент виступу завершується узагальненнями про необхідність вибору й захисту свободи окремими націями, де дієслово *choose* подає пригноблені народи як Агоніста з тенденцією до руху, а предикат *defend* співвідносить їх із джерелом ПЕРЕШКОДИ, спрямованої проти тиранії: *Freedom, by its nature, must be chosen, and defended by citizens and sustained by the rule of law and the protection of minorities.* У подальшому дієслово *help* на позначення допомоги країнам, які борються за свободу, перегукується з відомою фразою президента Кеннеді *help them help themselves*, що свідчить про застосування локальної моделі поширення енергії, у зображенні Сполучених Штатів як Агоніста з тенденцією до руху: *Our goal instead is to help others to find their own voice, attain their own freedom, and make their own way.*

Звернення до нації президент продовжує іменником *duty* на позначення обов’язку, що представляє його як Агоніста, енергії якого достатньо для виконання низки силових дій: дієслово *protect* подає лідера держави як джерело ПЕРЕШКОДИ для загроз (*My most solemn duty is to protect this nation and its people from further attacks*), а предикат *clarify* – як джерело УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ, яке роз’яснює американську позицію: *We will presently clarify the choice before every ruler and every nation: the moral choice between oppression, which is always wrong, and freedom, which is eternally right.* Комунікативний блок, звернений до нації, закінчується показом свободи в динаміці – як мети (*the global appeal of liberty i the call of freedom comes*) й рухомого референта (*the swiftest advance of freedom i liberty will come*), створюючи враження її триумфу: *Some, I know, have questioned the global appeal of liberty – though this time in history, four decades defined by the swiftest advance of freedom ever seen [...]. Eventually, the call of freedom comes to every mind and every soul [...] Liberty will come to those who love it.*

Фрагмент промови Буша, призначений для світової спільноти, набагато менший, ніж у президента Кеннеді, він розгортається в іншій послідовності: спочатку президент Буш звертається до тиранів, а лише потім до союзників, чим зумовлене застосування моделі “ПЕРЕШКОДА (*When you stand for your liberty we will stand for you*) – рух (*America sees you for who you are: the future leaders of your free country*) – ПЕРЕШКОДА, спрямована проти тиранії (*those who deny freedom to others deserve it not for themselves*)”. При звертанні до союзників президент протиставляє дві ідеї: поділ (*division*) як вияв спокою за схильністю до руйнації, а також єднання, яке свідчить про тенденцію до руху: *Division among free nations is the primary goal of freedom's enemies. The concerted effort of free nations to promote democracy is a prelude to our enemies' defeat.*

Комунікативний блок виступу, звернений до співгромадян, поділяється на три фрагменти: історичний, присвячений попередній діяльності американців з відстоювання свободи; моральний, який розкриває американський ідеал свободи; проблемний, у якому новий лідер зупиняється на поточних викликах. В історичному фрагменті тріумф свободи співвіднесений із рухом, який має джерело (*we have acted in the great liberating tradition of this nation*), певні досягнення (*tens of millions have achieved their freedom*) і тенденції майбутнього розвитку (*one day this untamed fire of freedom will reach darkest corners of our world*), що вимагає додаткових зусиль (*the idealistic work of helping raise up free governments*). У фрагменті, присвяченому моральним питанням, три американські ідеали свободи пов’язані з економічною незалежністю, співвідносною з УСУНЕННЯМ ПЕРЕШКОДИ (*In America's ideal of freedom, citizens find the dignity and security of economic independence, instead of laboring on the edge of subsistence. This is the broader definition of liberty*); приватною власністю як виявом індивідуальної незалежності (*In America's ideal of freedom, the public interest depends on private character*); рівновагою між інтересами окремих громадян (*In America's ideal of freedom [...] Liberty for all does not mean independence from one another*).

У свою чергу взаємодія свободи з рухом (*advance the cause of freedom*) і єдністю (*bound to one another in the cause of freedom, felt the unity when freedom came under attack*) структурує початок заключної частини звернення президента Буша. У фіналі домінує ідея руху (*go forward*), з кінцевою метою якого співвідноситься тріумф свободи (*eventual triumph of freedom*): *We go forward with complete confidence in the eventual triumph of freedom ta freedom is the permanent hope of mankind*. Застосована при цьому модель накопичення енергії поєднує ролі Америки як гаранта свободи у планетарному масштабі (*America in this young century proclaims liberty throughout the world*) і як тієї сили, яка від цього найбільше вииграє (*We are ready for the greatest achievements in the history of freedom*).

Отже, формування методу когнітивної риторики ефекту з опорою на сенсомоторний досвід мовної особистості дозволяє виокремити схеми розгортання й ословеснення змісту в аспекті створення в аудиторії певних вражень. Проведений у цьому руслі аналіз інавгураційних звернень двох американських президентів виявив, що на інвентивному рівні Кеннеді й Буш обирають дві протилежні загальнотекстові моделі формування заявлених ефектів: від руху й УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ до ПЕРЕШКОДИ при святкуванні свободи і зворотну послідовність задля створення враження її захисту. Локальні моделі забезпечують формування додаткових ефектів за допомогою окремих висловлень: модель поширення енергії відбиває сприяння більш потужного Агоніста діяльності більш слабкого суб’єкта; модель втрати енергії імплікує згасання тенденції до руху за відсутності її поширення на інших суб’єктах; модель накопичення енергії відображає посилення Агоніста за цільового використання його потенціалу; модель примноження енергії зображає активізацію руху й діяльності після періоду пасивності, зумовленої зовнішніми чинниками. На елокутивному рівні інавгураційне втілення ідеї святкування свободи спирається на імпліцитні засоби, які акцентують рух із незначними

вкрапленнями силових відношень, а захист свободи репрезентовано сполученням експліцитних засобів її позначення з мовними одиницями з семантикою сили й руху. Подальші дослідження у царині когнітивної риторики ефекту передбачають виявлення моделей формування інших вражень аудиторій публічних виступів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов А. Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход) : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Баранов Анатолий Николаевич. – М., 1990. – 378 с.
2. Безменова Н. А. Очерки по теории и истории риторики / Наталья Александровна Безменова. – М. : Наука, 1991. – 215 с.
3. Воробйова О. П. Когнітивна поетика в Україні : напрями досліджень / О. П. Воробйова // Матеріали Міжнародної наукової конференції “Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес”. – Чернівці : Рута, 2004. – С. 37–38.
4. Воробйова О. П. Когнітивна поетика в потебнянській перспективі / О. П. Воробйова // Мовознавство. – 2005. – № 6. – С. 18–25.
5. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / А. Н. Леонтьев // Психология мотивации и эмоций : [хрестоматия]. – М. : АСТ : Астрель, 2009. – С. 47–65.
6. Общая риторика / Ж. Дюбуа, Ф. Пир, А. Тринон и др. ; [пер. с фр.] / [общ. ред. и вступ. ст. А. К. Авеличева]. – М. : Прогресс, 1986. – 392 с.
7. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс : [монографія] / Сергій Іванович Потапенко. – Ніжин : Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. – 391 с.
8. Потапенко С. І. Интегративная функция инаугурационных обращений Барака Обамы и Виктора Ющенко : лингвориторический аспект / С. І. Потапенко // Функциональная лингвистика. – Симферополь, 2010. – № 1. – Т. 2. – С. 172–174.
9. Потапенко С. І. Вербальні ефекти публічного виступу: когнітивно-риторичний ракурс (на матеріалі інавгураційних звернень Барака Обами та Віктора Януковича) / С. І. Потапенко // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : “Філологія”. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – Т. 14. – № 1. – С. 102–108.
10. Успенский Б. А. Семиотика искусства / Борис Андреевич Успенский. – М. : Языки русской культуры, 1995. – 360 с.
11. Bartmiński J. Aspects of Cognitive Ethnolinguistics / Jerzy Bartmiński. – L. ; Oakville : Equinox, 2009. – 250 p.
12. Encyclopedia of Rhetoric / [ed. Th. O. Sloane]. – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 837 p.
13. Haser V. Metaphor, Metonymy, and Experientialist Philosophy : Challenging Cognitive Semantics / Verena Haser. – B. ; N. Y. : Mouton de Gruyter, 2005. – 286 p.
14. Johnson M. The Body in the Mind : The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason / Mark Johnson. – Chicago ; L. : The University of Chicago Press, 1987. – 233 p.
15. Kövecses Z. Metaphor and Emotions : Language, Culture, and Body in Human Feeling / Zoltán Kövecses. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – 244 p.
16. Kwiatkowska A. From the editor / A. Kwiatkowska // Texts and Minds : Papers in Cognitive Poetics and Rhetoric. – Frankfurt a. M. : Peter Lang, 2012. – P. 7–10.
17. Leith S. You Talkin’ to me? Rhetoric from Aristotle to Obama / Sam Leith. – L. : Profile Books, 2012. – 296 p.
18. Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow : Longman, 2003. – 1950 p.
19. Maslow A. Motivation and Personality / Abraham Maslow. – N. Y. : Harper & Row Publishers, 1970. – 368 p.
20. Perelman Ch. The New Rhetoric : A Treatise on Argumentation / Ch. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca. – Notre Dame : University of Notre Dame Press, 1969. – 566 p.

21. Potapenko S. Modest or determined? Cognitive-rhetorical analysis of the effects of President Obama's inaugural and congressional speech / S. Potapenko // *Texts and Minds : Papers in Cognitive Poetics and Rhetoric*. – Frankfurt a. M. : Peter Lang, 2012. – P. 243–258.
22. Talmy L. Force Dynamics in Language and Cognition // *Concept Structuring Systems* / Leonard Talmy. – Cambridge (Mass.) : The MIT Press, 2000. – V. 1. – P. 409–470.
23. Tenbrink T. Reference frames of space and time / T. Tenbrink // *Journal of Pragmatics*. – 2011. – V. 43. – No. 3. – P. 704–722.
24. Westney P. Rules and pedagogical grammar / P. Westney // *Perspectives on Pedagogical Grammar*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1994. – P. 72–96.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

25. Bush G. W. Second inaugural address [Електронний ресурс] / G. W. Bush. – Режим доступу : www.bartleby.com/124/pres67.html
26. Kennedy J. F. Inaugural address [Електронний ресурс] / J. F. Kennedy. – Режим доступу : www.bartleby.com/124/pres56.html

Дата надходження до редакції
25.10.2012